

Prosjekt kullmile

Rapport om bygging, brenning og riving av småskala kullmile ved Niksjå høsten 2020 og våren 2021.

Kullmilebrenningen på Hegland høsten 2020 og våren 2021 er et samarbeidsprosjekt mellom Næs Jernverksmuseum, grunneier Peder Vaaje Hegland og venneforeningen Jernverkets Venner.

Innledning

Milebrenning foregikk i stor skala øst i Agder i tilknytning til de tre jernverkene Næs, Froland og Egeland. Arbeidet har lange tradisjoner i skogsbygdene, og jernverkene ble lagt der tilgangen til trekull var størst. Dette er et mønster som går igjen ved alle jernverk, både i Norge, i Sverige og ellers i Europa. Vi ser også at måten dette arbeidet ble utført på er svært likt fra land til land.

Produksjon av trekull i miler var en stor og arbeidskrevende virksomhet for bøndene fra 1600-tallet til 1850-tallet. Jernverkene hadde behov for store mengder trekull i jernproduksjonen.

Milebrenningen sysselsatte i perioder store deler av den mannlige arbeidsføre befolkningen av bønder og deres medhjelpere.

Da jernverkene innskrenket eller la ned jernproduksjonen, ble også behovet for trekull mindre eller falt bort. Dette førte til at teknikken og kunnskapen om fremstilling av trekull i miler var i ferd med å forsvinne. I vårt prosjekt ville vi ta opp tradisjonen og brenne en «moderne» kullmile utviklet på 1930-tallet.

Peder Vaaje Hegland har lenge ivret for å bygge og brenne ei ny kullmile i samarbeid med Næs Jernverksmuseum. Han har, sammen med sin tidligere lærerkollega Gunnar Halvard Seland, brent kullmiler ved Holt videregående skole i 1999, 2001 og 2003. Mile i 2003 var av typen reismile. Det var denne type mile som ble brukt i vårt område i jernverkstiden. Dette prosjektet var et samarbeid mellom Holt vgs. og Næs Jernverksmuseum. Drivkraften har vært å «ta opp igjen og å holde i hevd det gamle faget trekullbrenning for å dele denne kunnskapen og skapergleden med andre.» (Se Peder Vaaje Heglands rapport fra kullmileprosjektet i 2003.)

En hjertelig takk til Peder Vaaje Hegland for å ta initiativ til dette store prosjektet, og for all tilrettelegging og arbeidsinnsats i prosjektperioden. En stor takk også til Gunnar Halvard Seland og Jernverkets Venner som har stilt med en ivrig dugnadsgjeng. Uten dem hadde dette prosjektet vært praktisk vanskelig å gjennomføre.

Nes Verk, 17.1.2022

Helle Urfjell Lofstad, med god hjelp av Peder Vaaje Hegland

Våre faste støttespillere:

Kulturdepartementet

AGDER
fylkeskommune

TVEDESTRAND
KOMMUNE

Innhold

Innledning.....	2
Beskrivelse av prosjektet.....	5
Prosjektgruppe	6
Mål.....	6
Det praktiske arbeidet.....	6
1. Forarbeid	6
2. Bygging og klargjøring	8
3. Tenning og brenning.....	10
4. Riving av kullmila	11
Utstyrliste/redskaper	13
Kostnader og egeninnsats	13
Erfaringer	14
Diskusjon og risikovurdering i forhold til fullskala kullmile.....	17
Dokumentasjon av arbeidet	17
Markedsføring og medieomtale.....	17
Litteratur.....	18
Vedlegg.....	19
Vedlegg 1: Navneliste dugnadsgjeng.....	20
Vedlegg 2: Veikart fra Nes Verk til Niksjå	21
Vedlegg 3: Vaktliste for milebrenningen uke 44/45.....	22
Vedlegg 4: Samarbeidsavtalen mellom Næs Jernverksmuseum og Peder Vaaje Hegland	25
Vedlegg 5: Notat av Peder V. Hegland: Oppgaver i forbindelse med milebrenning i ei moderne skorsteinsmile.....	27

Beskrivelse av prosjektet

Høsten 2020 gjennomførte vi et spesielt prosjekt ved Næs Jernverksmuseum: Vi brente ei kullmile ved vannet Niksjå på gården Hegland i Tvedestrand kommune. Peder Vaaje Hegland har erfaring med milebrenning og har derfor vært både pådriver, mentor og praktisk tilrettelegger for prosjektet.

Mila er ei svensk skorsteinsmile utviklet i 1930-årene og ble bygd av tørrgranved. Dette er ei «minimile» (15 m³ trevirke, ca. 5 m i diameter) og anslagsvis 1/5 av størrelse og volum i forhold til en vanlig trekullmile fra den gamle jernverkstida. De eldre milene skulle romme ca. 75 m³ trevirke.

Med Peder V. Heglands erfaring med kullmilebrenning, testet vi ut denne svenske skorsteinsmila med 60 cm ved av tørrgran. Dette er altså ikke ei reismile, men ei mile med veden liggende sentrisk mot en 30 cm rund tennkanal og et opptrekkbart rør.

Bildetekst: Svensk skorsteinsmile klar til å tenes. Foto: Næs Jernverksmuseum.

Næs Jernverksmuseum var på befaring ved Niksjå allerede høsten 2019, og videre planlegging og forberedelser foregikk våren og sommeren 2020. Selve mila ble bygget i uke 38 og brent i uke 44/45. I uke 45 inviterte vi skoleklasser til å besøke prosjektet, elever fra skoler som ligger innenfor de tidligere sirkumferensene til de tre jernverkene i Froland, Tvedestrand og Gjerstad. Til hjelp med arbeidet engasjerte vi Jernverkets Venner og andre som hadde interesse for milebrenning, bl.a. representanter for Holla historielag i Telemark.

Siste del av prosjektet, rivingen av kullmila, foregikk i juni 2021. Arbeidet ble utsatt noe på grunn av koronapandemien og smittevernhensyn og dårlig vær i november 2020. Dette gikk imidlertid ikke vesentlig ut over framdriften.

Prosjektgruppe

Prosjektgruppen bestod av representanter fra både grunneier, Jernverkets Venner og Næs Jernverksmuseum:

- Peder Vaaje Hegland
- Gunnar Halvard Seland og Dag Ellefsen
- Knut Aall, Torkil Ausel og Helle Lofstad

Mål

Målene var flere: 1) Vedlikeholde og utvide den praktiske kunnskapen om kullmilebrenning, 2) Se om denne typen trekullmila ga andre erfaringer enn reismila fra 2003, 3) Knytte kontakter i andre miljøer som har interesse for jernverk og kullmilebrenning og 4) Gi erfaring nok til senere å evt. å bygge ei fullskala kullmile på 75 m³ (fastkubikkmeter).

Det praktiske arbeidet

Arbeidene med ei kullmile kan deles inn i fire arbeidsprosesser:

1. Forarbeid: Hogst og arbeid med trevirke, samt framkjøring av dette til mileplassen
2. Bygging og klargjøring av mila
3. Tenning og brenning av mila
4. Riving av mila og sikring av trekullet

Arbeidsoppgavene var velegnet for medlemmer av Næs Jernverksmuseums venneforening, og mange var svært interesserte i å delta.

1. Forarbeid

Peder Vaaje Hegland hadde på sin eiendom ved Niksjå lagt til rette for og gjort mye av forarbeidet før brenningen av trekullmila. Han hadde anlagt en stor plass for bygging av selve mila og for gode parkeringsmuligheter. Han hadde også hogd tørrgran og kløyvd ved, ca. 12 lakter (15 m³), som brennmateriale til mila. Det var i tillegg kjøpt inn to lastebillass med siktet jord som ble lagt ved mileplassen, og som skulle brukes til miledekke/stubbe. Ca. 8 m³ er skåret til materialer på saga til Halvor Skjerkholt. Peder V. Hegland hadde også i detalj beskrevet og delt ut ulike arbeidsoppgaver for trinn to til fire (se vedlegg 5).

Torkil Ausel og Fredrik Dale bygde utedo og gapahuk. Aktuelle arbeidsredskaper til milearbeidet ble stort sett hentet fram fra tidligere milebrenninger. (Se eget avsnitt.)

Bunnstokker rundt senter for tennkanal.

Rist lagt rundt tennkanalen.

Veden ble lagt som en vifte rundt tennkanalen.

Vedlaget er klart til å dekkes.

Veden dekkes med granbar. Trekluke.

Montering av stubbhyller.

2. Bygging og klargjøring

Tirsdag 15. september startet arbeidet med byggingen av mila. Da var milebunnen ryddet og jord/stubb anskaffet. Det første som ble gjort var å bestemme et senter i mila for tennkanalen. Det var ingen tradisjonell midtstokk i denne mila, kun et plastrør som dannet en «forskaling» mellom innreist ved og tennkanalen. (Denne ble senere fjernet før tenningen av mila.) Bunnstokker og rist ble lagt på milebunnen, og man planla plassering av skorstein og antall trekkkluker. Veden ble deretter lagt som en «vifte» rundt midtstokken og tennkanalen, et møysommelig arbeid for veden skulle ligge tett, til ønsket høyde og bredde. Kullmila fikk et proporsjonalt utseende, men hadde litt bratt overgang mellom topp og sider.

Til dekke av veden ble det hogd graner med frodig bar som ble lagt som miledekke. Laget med bar ble lagt nøyaktig utover og var 25-30 cm tykt. Så ble jord/stubbe lagt på, med traktor og for hånd, i ca. 30 cm tykt lag for å gjøre den lufttett og med stubbhyller som støtte rundt hele mila. En metallbeslått treluke, toppluka, ble lagt på toppen.

Da mila var ferdig, kunne vi gå oppå toppen, noe som var praktisk da vi senere skulle tenne den. Selve arbeidet tok fem dager. Da jobbet åtte til 25 personer fra kl. 10.00 til 15.00. Kullmila ble dekket med presenning i påvente av selve tenningen.

Bildetekst: Kullmila dekkes med et tykt lag granbar. Dugnadgjeng: Thorstein Dalen, Peder Vaaje Hegland, Dag Ellefsen, Alf Berås, Bert Gunnar Ausel, Arne Skaali og Gunnar Halvard Seland. Foto: Eli Ommundsen.

Ovn/skorstein i bunnen av mila for luft sirkulasjon.

Bål på toppen av kullmila med luke til tennkanalen. Granbar ligger klart.

Fyllved etterfylles i tennkanalen.

Zinkbøtte som midlertidig skorsteinstopp.

Pipe av tre er montert på skorsteinen.

Peder V.H. med milespettet.

3. Tenning og brenning

I uke 44 gjorde vi de siste arbeidene før mila var klar til tenning.

Vi murte opp skorsteinen, en ovn til bål, for å få luftsirkulasjon i mila under tenningen.

Tenningen av kullmila var planlagt til søndag 1. november. Ut fra en dårlig værmelding for søndagen ble tenningen og arrangementet framskyndet til lørdag 31. oktober. Endringen ble kunngjort på ulike digitale medier, og værmeldingen klaffet med godt vær på lørdagen og regn på søndag. Vi hadde invitert til arrangement med forhåndspåmelding og 85 personer overvar tenningen.

På formiddagen, et par timer før selve arrangementet, tente vi opp i skorsteinsuttaket. Det satte i gang luftsirkulasjonen i mila. En gammel zinkbøtte uten bunn ble satt opp ned oppå skorsteinens røykutløp og virket som et flammearn.

Etter en åpningsseremoni med tale, musikk ved Sørlandets Spelemannslag og informasjon om milebrenningen ved Peder V. Hegland, ble det tent et bål på toppen av kullmila. Da veden var blitt til glør, ble disse raket ned i tennkanalen sammen med fyllved for å få god fyr. Alf Bærås stod for selve tenningen av kullmila.

Bildetekst: Fra tenningen av kullmila lørdag 31. oktober 2020. Alf Bærås stående på mila, Gunnar Halvard Seland sittende og Thorstein Dalen stående i trappa.

Tennkanalen ble etterfylt flere ganger med småved og stamping med fyllstang, for å få veden kompakt, før toppen ble dekket til med en luke, granbar og stubbe. Ved etterfyllingene sto flammene ut av tennkanalen. Selve tennkanalen kunne senere bli et svakt punkt i mila hvis det dannet seg frett (kullene brenner opp og skaper aske og hulrom), noe som kan gi innsynking og brudd i miledekket og tilgang på luft. (Se rapport fra 2003.) Fotåpninger og røykhull ble åpnet for å få nok trekk.

Ut av skorsteinen (zinkbøtta) kom det nå brennbar slaggass, som brant med en blåaktig flamme. Da slaggassen var brent ut, fjernet vi zinkbøtta av skorsteinen, slokket bålet og satte på et pipeløp av tre.

Under brennperioden måtte mila passes døgnet rundt. Skorsteinsrøyken var en indikator på milas tilstand, og ullen, hvit røyk var tegn på at mila gikk godt.

Vi stakk med milespett for å kjenne hvor langt forkullingsprosessen var kommet. Vi kjente også etter om det var hulrom der veden ikke var falt sammen, eller såkalte frett. Da måtte mila klubbes. Hvis ikke kunne hele mila brenne opp. Søk og stikking med milespettet og fargen på røyken, som gikk fra gulhvit til gråbrun, fortalte når mila var utbrent.

Kullmila ble passet 24 timer i døgnet i fem døgn. Om natten brukte vi lamper for godt arbeidslys med strøm fra aggregat. Vaktordningen var delt opp i tre vakter per døgn, og nattevakten gikk fra kl. 23.00 til 07.00. Da kom formiddagsvakten og fikk rapport og sjekket mila grundig. Nytt vaktskifte igjen kl. 15.00.

Mila sank sammen etter hvert som brenningen utviklet seg og ble jevnlig banket ned. Etter hvert fjernet vi stubbhyllene. Brenningen gikk som normalt og fotåpninger/trekkluger ble stengt etter hvert som forkullingsprosessen gikk sin gang fra sentrum av mila og utover. Mila var ferdig brent mandag 2. november og vi stengte alle lufteluker kl. 23.20. Skorsteinen ble også fjernet. Alle hull ble plagget igjen med jord.

Mila var varm på utsiden et par-tre døgn etterpå. Den ble videre passet på dagtid fra torsdag 5. ut søndag 8. november. Dette var vel så mye for å ta imot besøkende. Mandag 16. november la vi presenning på mila, som skulle stå til åpningen våren 2021.

4. Riving av kullmila

Denne siste arbeidsprosessen startet med et arrangement 1. juni 2021 kl. 18.00. Arrangementet ble ledet av Torkil Ausel, og Peder Vaaje Hegland fortalte om prosessen så langt. Det var selvfølgelig stor spenning knyttet til selve åpningen. Hvor mye kull var det i mila etter brenningen sist høst? Stubbe og bar ble fjernet fra en del av mila. Det viste seg å være førsteklasses kull, og vi kunne serverte grillpølser med kull fra den nyåpnede kullmila.

Bildetekst: Mila gjøres klar til åpning ved at deler av stubblaget ble fjernet på forhånd.

Samme uke fortsatte rivingen av mila og vi pakket kullet i papirsekker. Dette var en skitten, men morsom jobb. Deltakerne hadde selv med arbeidstøy og redskaper (spade, grafse, grafse Brett, potethakke, øks, sekkekanal til kort ved med evt. stativ og jernrive). Resultatet ble over all forventning: 307 sekker à 8 kg. førsteklasses kull. Det vil si til sammen 2.456 kilo kull = 18,4 kubikkmeter.

Fordeling av trekull:

1/3 til hver av deltakende parter: Peder V. Hegland, Jernverkets Venner og Næs Jernverksmuseum.

Bildetekst: Dugnadsgjengen er så godt som ferdige med å fylle trekullet i sekker. F.v. Dag Ellefsen, Thorstein Dalen, Egil Fiane, Arne Skaali og Alf Berås.

Utstysrliste/redskaper

Mange redskaper er de samme som ved brenningen av kullmiler i gamle dager, men vi benyttet oss også av mer moderne redskaper og maskiner. Her er en liste over redskaper, men den er ikke fullstendig:

- Klær som tåler å bli skitne/få røyklukt
- Traktor, motorsag, øks, sag, hagesaks
- Milespett, klubbe, stige, lang fyllstang (trestang) til etterfylling i tennkanalen
- Spade, grafse, grafsebrett (kullfat), jernrive/kullrive, papirsekker til kull

Kostnader og egeninnsats

Peder V. Hegland

Materiell og utstyr ca. kr. 35.000,-.

Stor egeninnsats i timer til planlegging, forarbeid, bygging, brenning og riving av kullmila og til undervisning og arrangementer.

Næs Jernverksmuseum

Egeninnsats i timer:

Bygging, brenning og riving kullmile	135 timer
Bygging av gapahuk, utedo	32 timer
Markedsføring og undervisning	90 timer

Materiell og utstyr:

Skjæring av materialer til utedo, gapahuk, rister og stubbhyller til mila	kr. 9.000,-
Papirsekker til kull	kr. 4.000,-
Annet materiell	kr. 1.000,-

Jernverkets Venner

Jernverkets Venner bidro med mellom 900 og 1000 arbeidstimer i prosjektet. Arbeidstimene er gått med til bygging, brenning og riving av kullmila. Mila ble bl.a. passet av to personer i fem døgn under brenningen. Mange fra venneforeningen besøkte kullmila også utenom de oppsatte dugnadstimene.

Erfaringer

Kullmileprosjektet har gitt oss nye erfaringer og ny kunnskap om milebrenning. Har vi nådd målene vi satte oss innledningsvis?

Målene var flere: 1) Vedlikeholde og utvide den praktiske kunnskapen om kullmilebrenning, 2) Se om denne typen trekullmila ga andre erfaringer enn reismila fra 2003, 3) Knytte kontakter i andre miljøer som har interesse for jernverk og kullmilebrenning og 4) Gi erfaring nok til senere å evt. å bygge ei fullskala kullmila på 75 m³ (fastkubikkmeter).

Her er noen punkter som svarer på disse målene:

Planlegging

Et prosjekt som dette må planlegges i god tid før gjennomføring. Det er mange arbeidsprosesser som skal koordineres. De ulike arbeidsoppgavene kan gjennomføres uavhengig av hverandre, men selvfølgelig i riktig rekkefølge. Dette er et arbeid det er vanskelig «å lese seg til». Det er noe litteratur om kullmilebrenning, men den viktigste kilden til kunnskap var deltakeres tidligere erfaringer. Det finnes også videoer på internett om kullmilebrenning.

Gjennomføring av selve brenningen

- Et godt etablert arbeidslag var viktig for gjennomføringen av selve milebrenningen. Vakter ble besatt av folk som allerede kjente mila godt og som var interesserte i selve prosessen.
- Kullmila brant ferdig raskere enn antatt, noe vi konstaterte med milespekt. Dette kan skyldes den tørre veden av gran som ble brukt.
- I mila utviklet det seg lite frett og brenningen gikk veldig bra, i motsetning til i 2003 hvor det utviklet seg bunnfrett som ikke lot seg stoppe og som varte ut hele brennperioden (Se Peder V. Heglands rapport s. 10.) Det ble imidlertid på et tidspunkt (mandag 2. november) hull i miledekket og røyk og flammer slo ut. Alf Berås, som var på vakt mandags kvelden, fikk stanset dette og tettet igjen på en korrekt måte. Man må ha granbar, småved og jord i reserve i tilfelle hull i miledekket.
- Milebrenning er farlig arbeid og erfaring tilsier at det bør være to personer på vakt under brenningen. Ved utvikling av bunnfrett kan det oppstå usynlige hulrom i mila som gjør det usikkert å bevege seg oppå kullmila.
- Milekanten ble «bratt», som i 2003, men det fikk liten eller ingen betydning for selve brenningen.
- «Moderne» innretninger som utedo, gapahuk og lyskastere var nødvendige for å kunne gjennomføre arbeidet og for trivselen til deltakerne.
- Det var fint kull i hele mila som hadde brent uten større problemer. Kullet hadde heller ikke tatt skade av å ligge nedpakket i et halvt års tid.
- For andre erfaringer viser vi til Peder V. Heglands rapport s. 10.

Bildetekst: Deler av dugnadsgjengen fotografert under åpningsarrangementet. F.v. Alf Berås, Torkil Ausel (på mila), Thorstein Dalen, Egil Fiane, Harald Knutsen, Jan Olav Morka, Arne Skaali, Gunleik Aspheim, Anne Jacobsen og Hjørdis O. Tveiten.

Konsekvenser av koronapandemien

Under hele prosjektet har vi forholdt oss til korona-situasjonen og smittevern på de aktuelle tidspunktene ved å holde avstand til hverandre under arbeidet, ta hensyn under arrangementet 31. oktober med påmelding, antibac osv., listerføre alle deltakere og besøkende ved mileplassen med navn og telefonnummer og ved at selve rivingen av mila ble utsatt til våren 2021.

Undervisningsopplegg

Peder V. Hegland og Helle Lofstad utarbeidet undervisningsopplegg, inviterte skoler på besøk og gjennomførte undervisningen i uke 45. Dette var skoler som lå innenfor de tidligere «sirkumferensene» til de tre jernverkene på Agder: Froland, Næs og Egeland. Elever fra 5. til 7. trinn deltok fra Abel skole, Vegårshei skule, Åmli skule og Holt skole og to klasser fra Tvedestrand vgs.

Elevene fikk en innføring i kullmilebrenning, spikket bark av pinner og brant kullstifter i bål og lærte om hvordan de gamle milebrennerne lagde kullfat. Anne Jacobsen hadde lært teknikken av Torvild Valle og demonstrerte for elevene hvordan arbeidet ble utført. Peder V. Hegland underviste også elevene i treslag og viste dem ålekaret han har i bekken rett ved mila. Dette var alle populære tiltak og både elever og lærere var fornøyde med de to til tre timene de tilbrakte ved kullmila.

Helle Lofstad underviser ved kullmila.

Anne Jacobsen lager kullfat.

Peder V. Hegland ved ålekaret.

Andre momenter

Det var stor interesse for kullmileprosjektet, både fra besøkende og deltakere. Arbeidet på kullmila førte sammen folk som vanligvis ikke møtes, noe som ga nye bekjentskaper og vennskap. Det var en positiv opplevelse for mange å jobbe sammen for et felles mål.

Ett av målene for prosjektet var å knytte kontakter med andre miljøer som er interesserte i kullmilebrenning og jernverkshistorie. Det var derfor hyggelig at deltakere fra to historielag i Telemark deltok i prosjektet. Særlig Holla historielag viste stor interesse, og de gjennomføre selv et tilsvarende prosjekt høsten 2021, med tenning av kullmila lørdag 23. oktober. Her deltok flere fra vårt prosjekt aktivt i tenningen og brenningen av kullmila.

Totalt 735 personer arbeidet på eller besøkte mila i løpet av bygge- og brennperioden. 90 personer deltok på tenningen av kullmila lørdag 31. oktober 2020 og 85 personer deltok på arrangementet 1. juni 2021 da mila ble åpnet. Mange besøkte også mila i dagene under brenningen og rivingen. Det ble gjort daglig opptelling og registrering av besøkende. En fast arbeidsgjeng på inntil 20 personer var med i hele perioden. 230 elever og 23 voksne besøkte mila i løpet av uke 45 i 2020.

Diskusjon og risikovurdering i forhold til fullskala kullmile

Kullmila vi har bygget og brent i dette prosjektet er en nyere og mindre utgave (15 m³) av de eldre kullmilene. Disse var fem ganger så store (75 m³), bygd av tømmer og ikke 60 cm kløyvd ved. En fullskala kullmile er derfor et stort prosjekt som vil kreve helt andre ressurser enn vi har hatt i dette prosjektet.

Med stor innsats fra alle parter og med utstyr som skissert, var dette et overkommelig prosjekt. Til en fullskala kullmile må man kjøpe spesialbestilt tømmer (tynningsvirke). Tømmeret må være i spesifiserte lengder og dimensjoner, lagt til tørk og lagret lagvis. Dette arbeidet vil, for en stor del, kreve innleid mannskap, i tillegg til maskiner og utstyr. Noe av arbeidet kan man stipulere arbeidstimer på og basere på frivillig innsats. Dette vil være timer som går med til bygging og riving av mila. Man må også ha en type kran eller lignende som man kan sikre seg i når man beveger seg på mila under brenneperioden.

Kostnadene til et fullskala kullmileprosjekt vil med dette bli betydelig høyere enn i vårt prosjekt og kreve eksterne prosjektmidler. Dette er et prosjekt som Næs Jernverksmuseum per i dag ikke har ressurser til og det er ikke lagt inn i langtidsplanen.

Dokumentasjon av arbeidet

Prosjektet er dokumentert med film og foto. Dette er lagret hos Næs Jernverksmuseum.

Til denne rapporten har vi hentet bilder fra flere av deltakerne: Torkil Ausel, Fredrik Dale, Eli Ommundsen, Arne Skaali, Styrkar Braathen, Anne Jacobsen, Egil Fiane, Monica Modalen Bredsten og Helle Lofstad.

Markedsføring og medieomtale

Prosjektet ble markedsført i flere kanaler: hjemmeside, Facebook, Google, nyhetsbrev til venneforeningen, radiointervjuer og nyhetsinnslag på NRK Sørlandet, NRKs Folkemusikktimen, «Det skjer» og «Sideblikk» i Agderposten, og avisartikler i Agderposten og Tvedestrandsposten.

Intervju i NRK Sørlandssendinga: <https://radio.nrk.no/serie/distriktsprogram-soerlandet/sesong/202011/DKSL02021220>

Intervju i NRKs Folkemusikktimen 15. november 2020:

<https://radio.nrk.no/serie/folkemusikktimen/MKRS04004620>

Innslag på NRK Sørlandet 2. juni 2020:

https://www.nrk.no/sorlandet/-en-kulturell-sak-1.15520519?fbclid=IwAR3u3CxKoFEQvtn5KM4myc2Cn9MW9uqi1SP6xc3IZ_OFhDVhnLyBGfO9hzk

Promoteringsfilm laget av Guttorm Eskild Nilsen til åpningen av mila 1. juni:

<https://www.youtube.com/watch?v=k5M28rZQDCU>

Det var også oppslag i lokalavisene Tvedestrandsposten og Agderposten.

Litteratur

Det finnes mange videoer bl.a. på YouTube om kullbrenning og noe skriftlig materiale om brennteknikk i gamle miler. (Lista under gir kun enkelte eksempler og er ikke fullstendig.) Her er litteratur hentet fra Wikipedia: <https://nn.wikipedia.org/wiki/Kolmile> (besøkt 7.1.21)

- Ueland, Torgny. 2006. Kolmile: frå ved til trekol, i Årbok for Nordfjord 40 (s. 117-136 ill.), [Sandane]: Sogelaget
- Årbok for Norsk skogbruksmuseum : skogbruk, jakt og fiske. Nr 14/1993-1996, Elverum: Norsk skogbruksmuseum.
- Larsen, Jan Martin; Stenseng, Jon; Kittelsen, Kjell H. 2002 [2001]. Vestmarka: seterliv og kølabrenning. Asker og Bærum Historielag: ISBN 82-90095-09-0
- Haugan, Axel. 1997. Med køl til Eidsfoss i 200 år. Ramnes. ISBN 8299451701
- Møller, Hans (1736-1796), Raad og Advarsel for dem, som staae Fare for at omkomme ved Kulbrænderie, i Anledning af trende Mennesker, som derved satte Livet til, i Topographisk Journal for Norge H. 1. 1792

Annen litteratur:

- Andreas Vevstad, 1995. Skogen i Aust-Agder frå Skagerak til fjellet. Arendal: Aust-Agder Skogselskap
- Andreas Vevstad, 1995. Agderskog. Agder Skogeierlag 1948-1998 og om skog og skogbruk i Agder gjennom tidene. Kristiansand: Agder Skogeierlag
- Svein Brekka, 2020. Kolbrennaren Gunnar Jørgensen og slekta etter han. Gjerstad: Gjerstad historielag.
- Lars Skjeldsø og Andreas Vevstad (red.). Frå hverdagslivet i Øvre Gjerstad 1850-1890. Gjerstad: Gjerstad historielag.
- Andreas Vevstad, 2008. Egeland's Jernverk – jernverket i skogsbygda. Gjerstad: Gjerstad historielag.

Holla historielag dokumenterte sitt prosjekt i 2021 og har lagt ut flere videoer på You Tube:

https://www.youtube.com/watch?v=0Pe-NeGEXU&list=PLeqZI-Wow6zlu7bU9b99xJjGNHj-8O_nV

I Sverige er det laget film av bygging og brenning av kullmile:

<https://www.youtube.com/watch?v=2JNpz1R4QAw>

Andre har lagt ut beskrivelser på nettet:

«Att bygga en kolmila»: <http://www.kolbiten.se/att-bygga-en-kolmila/>

Vedlegg

1. Navneliste over dugnadsgjeng
2. Kart over området/veikart fra Nes Verk til Niksjå
3. Vaktliste for uke 44/45 milebrenning
4. Samarbeidsavtalen mellom Næs Jernverksmuseum og Peder Vaaje Hegland
5. Notat av Peder V. Hegland: Oppgaver i forbindelse med milebrenning i ei moderne skorsteinsmile

Vedlegg 1: Navneliste dugnadsgjeng

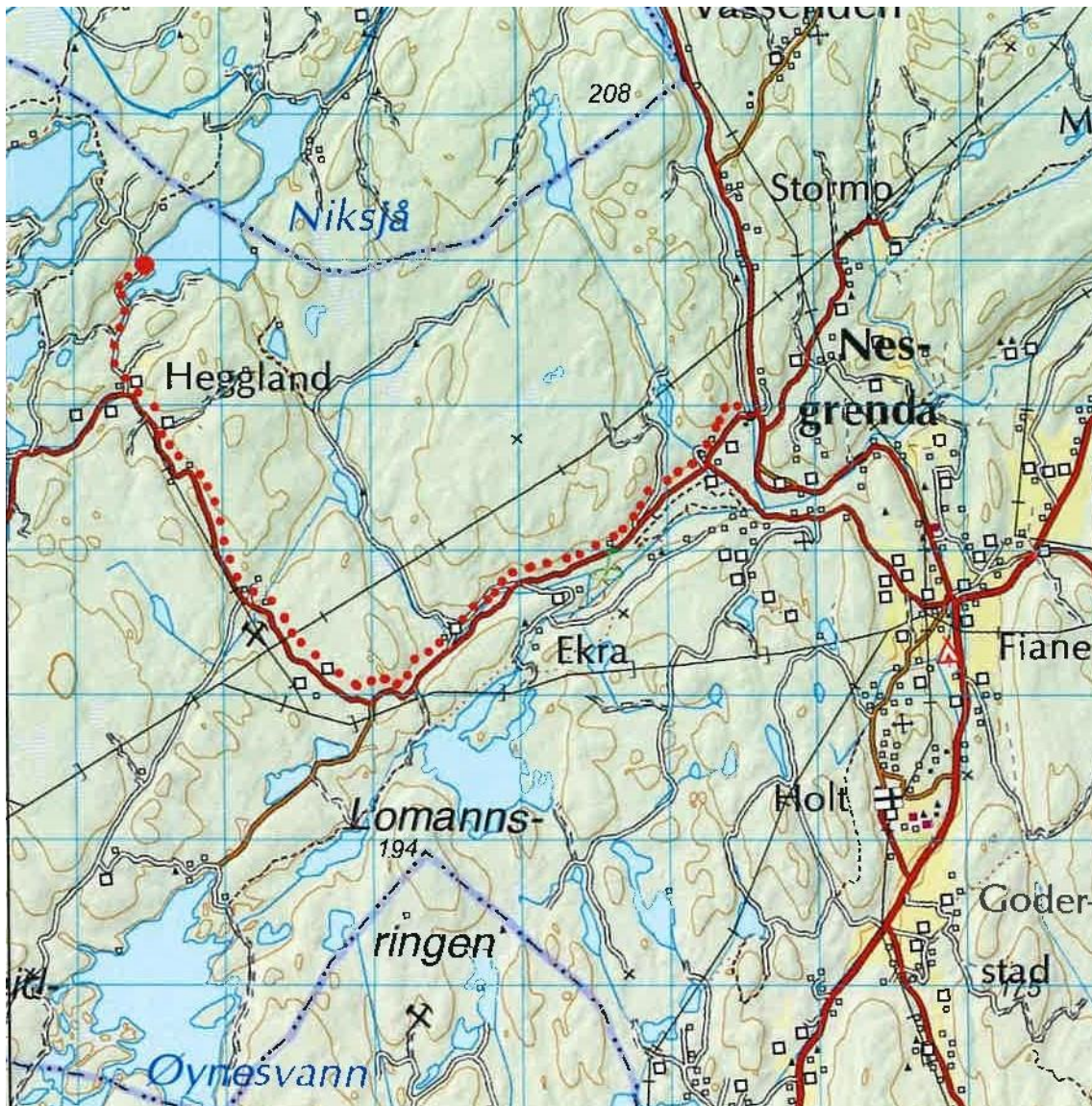
Dette er listen over personer som var delaktige i oppgaver som bygging, vakthold under brenning, koronalisteføring, trafikkdirigering, kaffekoking og annet arbeid etter at mila ble tent.

Perioden for vakthold varte fra lørdag 31. oktober kl. 12.00 til søndag 8. november kl. 16.00.

NUMMER NAVN

1	Peder Vaaje Hegland
2	Gunnar Halvard Seland
3	Torkil Ausel (NJM)
4	Fredrik Dale (NJM)
5	Egil Fiane
6	E. Tommy Ellefsen
7	Dag Ellefsen
8	Jan O. Morka
9	Alf Berås
10	Harald Knutsen
11	Kjell Toralf Olsen
12	Ingulv Burvald
13	Tore Vågsmyr
14	Gunleik Aspheim, Holla historielag i Telemark
15	Anne Jacobsen
16	Eli Ommundsen
17	Arne Skaali
18	Thorstein Dalen
19	Liv Aanby Aanonsen
20	Wiggo Thorbjørnsen
21	Hjørdis Ovidie Tveiten
22	Helle Lofstad (NJM)

Vedlegg 2: Veikart fra Nes Verk til Niksjå

Vedlegg 3: Vaktliste for milebrenningen uke 44/45

VAKTORDNING

DAG/KL.	Hovedvakt ved mila	Assistent/vakt ved mila	Ansvarlig for navnelister/ta imot gjester	Parkeringsvakt ved mila	Kaffebål/-servering
LØRDAG 31. OKT.					
9.00-15.00	Peder VH, Gunnar H. Seland,	Alle som har anledning			
12.00-15.00					Torkil/Fredrik
10-11			Helle Lofstad		
11-12			Eli Ommundsen/ Helle Lofstad	Egil Fiane	
12-13			Tore Vågsmyr/ Ole Ugland	Alf Berås	
13-14			Helle L.	Thorstein Dalen	
14-15			Helle L.		
15-23	Alf Berås	Gunleik Aspheim	Alf Berås		
23-07	Peder V. Hegland	Harald Knutsen			
SØNDAG 1. NOV.					
07.00-15.00	Torkil Ausel	Wiggo Thorbjørnsen	Torkil Ausel		Torkil Ausel/ Wiggo Thorbjørnsen
15.00-23.00	Jan Olav Morka		Alf Berås		
23.00-07.00	Gunnar H. Seland	Arne Skaali			
MANDAG 2. NOV.					

07.00-15.00	Ingulv Burvald		Ingulv Burvald		
15.00-23.00	Alf Berås		Alf Berås		
23.00-07.00	Torkil Ausel	Jan Olav Morka			
TIRSDAG 3. NOV.					
07.00-15.00	Arne Skaali		Arne Skaali		
15.00-23.00	Kjell Olsen		Kjell Olsen		
23.00-07.00	Fredrik Dale	Harald Knutsen			
DAG/KL.	Hovedvakt ved mila	Assistent/vakt ved mila	Ansvarlig for navnelister/ta imot gjester	Parkeringsvakt ved mila	Kaffebål/-servering
ONSDAG 4. NOV.					
07.00-15.00	Egil Fiane		Egil Fiane		
15.00-23.00	Arne Skaali		Arne Skaali		
23.00-07.00	Liv Aanby Aanonsen og Kjell Olsen				
TORSDAG 5. NOV.					
07.00-15.00	Egil Fiane		Egil Fiane		
FEDAG 6. NOV.	Avlyst				
LØRDAG 7. NOV.					

10-13	Egil Fiane, Th. Dalen				
13-16	Wiggo Thorbjørnsen, Peder V. Hegl.				
SØNDAG 8. NOV.					
10-13	J. O. Mørka, Arne Skaali				
13-16	Dag Ellefsen, TommyEllefsen				

Vaktene må selv ta med:

- Varmt tøy og utstyr til evt. overnatting
- Mat

Mappe med ark for gjesteregistrering/navnelister vil ligge i gapahuken.

Milebrenning på Hegland ved Niksjå høsten 2020

Forhold og forarbeider i området:

Peder Vaaje Hegland har på sin eiendom ved Niksjå gjennom flere år tilrettelagt for brenning av ei trekullmila og for aktiviteter omkring denne virksomheten.

Like ved skogsbilveien er det blitt tillagd ei lita slette med plass til selve mila. Det er i kort avstand fra denne mileplassen, blitt lagd store og velte og produksjonsplasser for tømmer og ved som i dag gir parkeringsmulighet for anslagsvis 50 personbiler.

Det har i flere år blitt hogget tørrgran som etter kløyving og oppstabling har blitt til ca. 12 lakter ved som er tenkt som brennmateriale til mila. Mesteparten av dette står på veikantene i vedlag med zinkplater som tekke og inntil 200 meter fra mileplassen.

Det er kjøpt og tilkjørt to lastebillass med siktet jord som er tippet i haug i kanten av mileplassen. Denne jorda skal brukes til miledekket/stubbet.

Det har blitt hogget noe tørrgran i vinter og ca. 8 m³ av dette er blitt skåret til aktuelle «milematerialer» på saga til Halvor Skjerkholt. Halvor hentet tømmeret ved Niksjå og returnerte skåren trelast med traktor og tømmerhenger. Materialene er nå sortert og strødd opp i to stabler med tekke av zinkplater.

Milebrenning er omfattende arbeid som går over lang tid og krever forskjellig utstyr til de ulike trinn i arbeidsprosessen med mila. Det er framskaffet og klargjort materiell og utstyr til kullmila for anslagsvis 35 000 kr. så langt.

Adkomsten til mileplassen er inn skogsbilveien fra Hegland og inn til Niksjå. På denne veibiten har Peder Vaaje Hegland en eierandel på 58 %. Fra veidele i sydspissen av Niksjå og innover har Peder 100 % eierandel i veinettet. All virksomhet i forbindelse med mila blir på Peders eiendom. Det har blitt sendt «nabovarsel om mileaktiviteten» med økt biltrafikk osv, til Jan Hegland og Sigmund/Venke Olsen som eier henholdsvis 35 og 7 % av første del av bilsogsveien. Det er ikke kommet innsigelser på milevirksomheten fra deres side og de stiller seg positive til milebrenningen.

Under gjennomføring av milebrenninga slik situasjonen foreligger vil arbeidsbehovet for folk være svært ulikt til de ulike trinn i prosessen. Enkelte arbeider er svært væravhengige og kan ikke gjennomføres under ugunstige forhold men må forskyves fram i tid.

1. Til grunnarbeidene med mila så som legging av bunnstokker og lagning av rist med mer trengs lite folk.
2. Til innreiseing av veden, til baring av mila og til pålegging av (stubbe) trengs det mange hender.
3. I perioden som mila brenner og et par døgn etter den er utbrent så trengs det vakthold av flere personer hele tiden.
4. Til riving av mila og oppsekking av uttatt trekull trengs mange folk.
Husk brannfaren ved lagring innomhus første tida !!!

Samarbeidsavtale om milebrenning på Hegland ved Niksjå, høsten 2020 mellom Næs Jernverksmuseum og Peder Vaaje Hegland.

1. Milebrenninga på Hegland høsten 2020 er et samarbeidsprosjekt mellom Næs Jernverksmuseum og Peder Vaaje Hegland. Disse parter velger ut 5 personer til ledergruppa for milearbeidene.
2. Ei ledergruppe på 5 personer koordinerer leder de praktiske arbeidene i forbindelse med virksomheter på milestedet ved Niksjå. Medlemmer av «Jernverkets venner» har prioritet på arbeider med mila. Foruten de direkte arbeidsoppgavene med milebygging og vakthold i brannperioden vil milearbeidet utløse en del serviceoppgaver som medlemsmassen gjerne kan utføre så som, - trafikkdirigering, kaffekoking, koronalisteføring, ulik informasjon med mer.
3. Under de ulike arbeider vil ledere gi deltakerne informasjon og instruksjoner om de ulike oppgaver og farer det måtte kunne medføre. Deltakere som ønsker å delta i arbeidsoppgaver med mila skal utvise forsiktighet og bruke aktuelt personlig verneutstyr som er naturlig til denne aktiviteten for å unngå skader.
4. Næs Jernverksmuseum skal ha tilgjengelig førstehjelpsutstyr på plassen.
5. Næs Jernverksmuseum bygger innen 15.09. opp en utedo på anvist plass i heia på innsida at mileplassen til bruk for milearbeiderne. Det plasseres også en transportabel grønn plastutedo på den store snuplassen som gjestende publikum kan benytte.
6. Næs jernverksmuseum bygger to små gapahuker på hver side av mila. Disse skal brukes i forbindelse med vakthold i når mila brenner. Til disse arbeidene og til utedoen er det trematerialer på plassen. Her brukes også gamle zinkplater til takenetekke. Disse platene blir frigjort fra vedlagene som etter hvert blir brukt til oppbygging av mila. Utedo og gapahuker på stedet forblir Peder Vaajes eiendom.
7. Næs Jernverksmuseum har ansvaret for informasjon om, - og om tiltak på stedet som listeføring, innsamling og videre sending av utfylte Corona – lister.
8. Næs Jernverksmuseum skaffer tilveie aktuelt antall papirsekker med passende volum og gjerne logostemplet med NÆS, for nedpakking av uttatt trekull.
9. Resultatet av milebrenningen det ferdige uttatte kull fordeles med 1/3 på Venneforeningen, 1/3 Til Næs Jernverksmuseum og 1/3 til Peder Vaaje Hegland.
10. Mila «rives» i passe tid etter at den er utbrent og uttatt kull fordeles fortløpende etter nevnte fordeling. Dersom værforholdene skulle bli vanskelige kan deler av mila stå igjen til våren for sluttuttak da.

Hegland 24.08.20

Næs Jernverksmuseum

Peder Vaaje Hegland

TANKER OG FORHOLD OMKRING PLANLAGT MILEBRENNING PÅ HEGLAND VED NIKSJÅ HØSTEN 2020

Å produsere og å frambringe trekull til de lokale jernverkene i Aust - Agder var en stor og arbeidskrevende virksomhet i vårt distrikt på 17 og 18 hundretallet.

I det gamle bondesamfunnet ble det meste av arbeidene med trekullproduksjonen tilpasset (og passet) inn i perioder mellom andre større arbeidsoppgaver med onner og annet sesongarbeid.

«Trekullarbeidet» ble utført av lokale bønder og deres medhjelpere og det utviklet seg også spesialister til brenning av milene som var den mest risikable arbeidsdelen.

De ulike delene i arbeidsprosessen med milene kunne være svært arbeidsintensive og sysselsatte trolig i perioder storparten av den mannlige arbeidsføre befolkningen og alt av lokale hester i skogbygdene. Arbeidene med framstilling og kjøring av trekull var nok den største kontaktflata mellom lokalsamfunnenes befolkning og jernverka i perioden før 1850. Behovet for trekull avtok i takt med innskrenkninger og driftsnedleggelse på de lokale jernverkene og teknikken og kunnskapen om trekullframstilling i miler var i ferd med å forsvinne pga. ingen trekullproduksjon fra milebrenning. En liten topp i interesse og bruk av kull var det under andre verdenskrig da også nordmenn ble sendt til Sverige av norske styresmakter for å lære seg «moderne» milebrenning.

På landbruksskolen på Holt ble det bygd og brent miler i 1999, 2001 og 2003 .

Drivkraften for dette var entusiastiske lærere som ønsket om å ta opp gamle håndverk og historisk/kulturelle tradisjoner som profilerte skolen på en ny og positiv måte.

Erfaringene med dette var svært gode og det hele gav skolen god PR og et godt løft.

Sentralt i dette arbeidet var lærerne Gunnar Halvard Seland og undertegnede; - Peder Vaaje Hegland. Nå er begge disse lærerne pensjonert men ønsker å gjenoppta milearbeid med ei ny mile på Hegland høsten 2020 i samarbeid med Næs Jernverksmuseum.

Peder Vaaje Hegland har i flere år gjort en del forberedelser og tilrettelegging for dette på sin eiendom på Hegland borte ved Niksjå.

Området ble synfart av en delegasjon fra Næs i høst bestående av Knut B. Aall, Helle Lofstad, Fredrik Dale og Torkil Ausel. Dette området finner også disse velegnet med innhold av de fleste ønskelige elementer og i en avstand på ca. 7 km. fra Næs Verk.

Arbeidene med ei mile skjer i grove trekk i 4 trinn:

- 1 Hogst og arbeider med trevirke samt framkjøre dette til mileplassen.
- 2 Bygging og klargjøring av mila.
- 3 Tenning og brenning av mila.
- 4 Riving av mila og sikring av uttatt trekull

De fleste av disse arbeidene er svært velegnet for medlemmer til den nydannede venneforeningen til Næs Jernverksmuseum. Medlemmer her har og andre har vist stor interesse for å delta i arbeider med trekullmile.

Situasjonen og forhold ligger med andre ord godt til rette for denne virksomheten men det er masse forhold og detaljer som kommer inn til ulike tider framover i denne prosessen.

Forskjellige oppgaver trinnvis og kronologisk, i prosessen med å lage trekull i ei moderne skorsteinsmile.

1. Hogging av mileved og oppsetting av denne til tork i reis. Dette arbeidet ble gjerne gjort på seinvinteren og tidlig vår før sevjen gikk i trærne. Alle treslag kunne brukes men det beste var gran furu og osp pga. rettheten på stammene.
2. Kjøring av mileveden fram til bonnen der mila skulle brennes. Dette ble gjort når virke var tørt nok og gjerne i forbindelse med bygging av mila.
3. Klargjøre og rydde milebunnen samt skaffe nok jord/stubbe til overdekning av mila. Aktuelle jordmasse må bli spadd løse og sortert før frosten kommer.
4. Planlegge midtstokk /tennkanal m.m. i milas sentrum. Legging av bunnstokker og rist på milebonnen. Planlegge sted for skorstein og plassering og antall trekkkluer.
5. Innreising av veden med gjerne litt småfallen og god tørr ved mot tennkanalen.
6. Bygging av skorstein og laging av bordpipe med tilhørende fotsokkel. Ha tilgang til ei gammel sinkbøtte på skorsteinstopp for avbrenning av slaggass inntil sokkel er plassert med bordpipa fast på denne.
7. Hogst av noen graner med frodig bar som skal gå til miledekke. Baring av mila med lubbent og frodig bar- ikke lange grove kvist med maks diameter på 25 mm kvisttykkelse. Laget med bar legges nøyaktig utover og bør bli ca. 25 cm. tykt.
8. Påkasting av jord/stubbe i ca. 30 cm tykkelse og laging av stubbhyller med støtter.
9. Tenning av bål i skorsteinsuttaket for å få luftsirkulasjon i mila.
10. Brenning av kraftig bål på toppen av mila og glør fra dette bålet rakes ned i tennkanalen for å tenne mila.
11. Tenning av mila skjer ved nedraking av glør fra bålet på toppen og oppfylling av god kort ved og gjerne en sekk med trekull. Tennkanalen fylles opp med fyllved 3-6 ganger før toppen dekkes til med bar og stubbe. Tennkanalen vil utgjøre et svakt punkt i mila framover der det kan danne seg frett (kullene brenner opp og skaper aske og hulrom). Dette gir mulighet for innsynking og brudd i miledekket og tilgang på luft. Det lages ei metallbeslått treluke som brukes til topplokk på tennkanalen.
12. Skjøtsel og pass av mila fører med seg ulike oppgaver i brennperioden. Her må man se på skorsteinsrøyken som er en indikator på tilstanden i mila. Man må stikke med milespettet for å kjenne hvor langt forkullingen er kommet og man må kjenne etter holrom med frett som kan utvikle seg. Det må klubbes på mila når forkullingen er kommet godt i gang. Søk og stikking med milespettet og fargen på røyken fra pipa på skorsteinen vil fortelle når mila er utbrent.
13. Riving eller åpning av mila kan skje mens mila er varm eller den kan stå å kjøle seg ned så lenge at den blir helt kald. Skal mila stå ei stund må alt av mulige luftinnganger tettes helt igjen.
14. Uttak av kull fra mila og opphogging av dette til passelig størrelse krever planlegging. Det er viktig å ha klar emballasje/pakninger klar til å ha kulla i dersom alt har gått etter planen. Under arbeider med riving av mila, nedkusing, oppsekking og bortkjøring er det viktig å se etter røyk og glør i kullmassene. Man må derfor ha tilgang på vann under arbeid med uttak av trekullet fra mila.
15. Plan for bruk/fordeling av kull samt brannsikker lagerplass for alt uttatt kull.

Arbeidsskisse til planlagt trekullmile på Hegland høsten 2020

Jeg har over flere år gjort ulike typer av forarbeider på stedet som trolig vil gjøre arbeidssituasjonen oversiktlig og enkel med tanke på kommende milearbeider. Mila som er planlagt blir ei svensk skorsteinsmile utviklet i 1930 åra og blir bygd av tørrgranved. Den blir ei minimile og blir anslagsvis bare 1/5 i størrelse og volum i forhold til vanlige miler i den gamle jernverkstida som helst skulle romme ca. 75 kubikkmeter trevirke.

Viktige forhold og ting som er allerede på plass på eller like ved mileplassen og dette er:

- A. Milebunnen (brennstedet) ble planert for ca. 15 år siden og har tidligere blitt brukt til veleplass til tømmer. Denne kan trolig brukes direkte slik som den er.
- B. Det er svært gode parkeringsmuligheter og ca. 100 meter forbi mileplassen er det ei stor rundkjøring på skogsbilveien og her er det god parkeringsplass til 30 - 40 biler. På andre siden av mila, - ca. 50 meter mot syd på veien før mileplassen, er det parkeringsplass til ca. 10 biler. Den store plassen tenkes brukt til «gjesteparkering» mens den andre tenkes til «arbeidsparkering».
- C. Av trevirke til mila med mer, - så har jeg hogd, framkjørt, kløyvd ferdig ca. 10 lakter med tørrgran som er gjort opp til 60 cm. vedlengde og satt opp i vedlag med zinkplater til dekke. Dette utgjør 15 -16 fastkubikkmeter tømmer.
- D. Jeg har fått to lastebillass med siktet prima jord av lokalt opphav til å dekke mila. Disse er tippet i kanten av mileplassen og er således på stedet.

Gjenstående gjøremål til høsten. Dette foregår i to trinn som blir byggeperiode i siste halvdel av september og en tenninq og brennperiode i første halvdel av november :

Gjøremål i september:

1. Klargjøring av milebunn med valg av milesentrum med tennkanalens plassering.
2. Legging av bunnstokker og rist.
3. Finne riktig plassering til skorsteinen og gjøre aktueltmurerarbeid.
4. Innreising/legging av veden. Her blir det trolig 4 ringer med ved som legges som runde vedlag sentrisk ut fra tennkanalen. Det har erfaringsmessig vist seg vanskelig å få til den ønskelige 60 graders sidevinkelen på mila og vi må være obs på dette. Tennkanalen er milas svakeste punkt i forhold til dannelse av frett og fare for hull i miledekket.
5. Baring av mila med lubbent og frodig bar av ca. 25 cm. tykkelse. Granbar skaffes fra trær som hogges langs veiene og kappes opp til laglig størrelse uten stive og grove kvist. Kvisten samles på bil eller traktorhenger og kjøres helt fram til mila. Her blir baret straks lagt på når alt av arbeider med innreising av veden er blitt ferdig. Det legges ei tillagd luke over hullet til tennkanalen på toppen av mila.
6. Alt av murearbeid med skorsteinen gjøres ferdig og trekklukene blir plassert nå.
7. Jord/stubbe kastes på mila og det er viktig å være nøye på sidene slik at ikke sidejorda raser av og laget blir for tynt og mila kan «suge falsk luft».
8. Oppsetting av stubbhylle i en eller to etasjer/ringer rundt mila.
9. Snekring av utedo og gapahuk til milearbeiderne samt bordpipe og sokkel til denne.

Gjøremål i november:

1. Oppfyring av skorsteinen for å få denne varm og for å få luftsirkulasjon i mila. Her må trekkklukene være åpne slik at systemet testes. Det må være fyr i skorsteinen i minst en time før andre prosesser settes i gang. Utlevd zinkbøtte uten bunn settes oppå skorsteinens røykutløp opp ned og virker som et flammetårn.
2. Tenning av lite bål oppe på mila og nedraking av glør fra dette og ned i tennkanalen for opptenning av god småved og annet i tennkanalen som fylles helt opp og «plugges» med luke på toppen.
3. Oppfylling av småved i tennkanalen og stamping med fyllstanga i tennkanalen for å få veden mest mulig kompakt. Dette gjøres flere ganger inntil signing av veden i tennkanalen avtar og helst stanser helt opp.
4. Nå kommer det brennbar slaggass ut med røyken fra skorsteinen og denne vil brenne med en blåaktig flamme. Det er viktig at denne gassen kommer ut av mila og brenner over langt tidsrom slik at det blir mindre eksplosjonsfare inne i mila.
5. Når slaggassen er brent ut taes zinkbøtta av skorsteinen og bålet her slokkes. Pipesokkelen monteres/graves ned og pipeløpet settes på denne og tar ut røyken fra mila.
6. Nå gjelder det å følge med på røyken fra pipa. Ullen kvit røyk forteller om god utvikling i mila.
7. Man må søke med milespettet etter hvert som mila forkulles. Mila må også klubbes ned med jevne mellomrom.
8. Oppdages det områder med frett må disse repareres. Det skjer ved å grave hull i stubbe/miledekket og så å fylle hullet/tomrommet opp med kort småved før man raskt dekker til igjen. Man må derfor ha reserver av granbar, jord og småved tilgjengelig ved mila til enhver tid i brennperioden.
9. Det er særlig på innsiden av stubbhyllene det har fort for å gå hull i miledekket/stubbe og det kommer uønsket luft inn i mila.
10. Mila vil sige litt sammen under forkullingen og det kan være hensiktsmessig å ta ned stubbhyllene siden de vil stå i løse luften.
11. Mila er i prinsippet utbrent når fargen på røyken endres fra gulhvitt til gråbrun.
12. Når mila er vurderes som ferdig utbrent plugges/tettes skorsteinen igjen og trekkklukene taes vekk og hullene etter disse plugges igjen med jord.

Mila må voktes og passes på hele tiden i brennperioden og den må også ha tilsyn etter den er ferdig utbrent dersom man lar den stå en stund før riving. Mila må i første periode etter at den er utbrent sikres mot at uvedkommende kommer og graver hull i mila og dermed skaper lufttilgang. Mila kan om glør finnes begynne å brenne igjen.

I forbindelse med brenning og riving av mila forventes det stor tilstrømming av folk for å se på denne virksomheten som for folk flest er noe totalt ukjent. I denne forbindelse bør folk informeres, betjenes og serveres på ulikt vis. Dette krever noe planlegging og et visst antall folk med dette som ansvarsområde.